

SZEMLE

Holl Béla: Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században. Bp. 1980. Magyar Helikon, 221 [34] l.

1977-ben, *A magyarországi barokk kezdetei* című győri konferencián különös öröme szolgált a résztvevőknek az a hír, hogy Holl Béla alapos vizsgálat tárgyává teszi Ferenczffy Lőrinc királyi titkár pályáját. Akkoriban még monográfiája írása közben adott kutatásairól összefoglalót, ma viszont már kész könyvéhez gratulálhatunk.

Ferenczffy Lőrinc alakjáról mindeddig nem sokat tudtunk. A levéltárak bűvárai vagy a korabeli nyomtatott artikulások forgatói többször találkozhattak ugyan aláírásával és pecsétjével, de a kancelláriai tevékenységén túlmenő és az azt kiegészítő működését és annak szerepét a korabeli művelődésben kellő részletességgel eddig még nem tárták fel.

Holl Béla mindenre kiterjedő figyelemmel először is Ferenczffy Lőrinc életútját állította össze a mozaikszerűen ránk maradt adatokból. Eszerint Ferenczffy szegény, nem nemesi családból származhatott, s hivatalnoki tisztviselőként emelkedett fel. A pozsonyi későhumanista környezet, az olmtüzi jezsuita kollégium és a bolognai jogi kurzus alakították műveltségét és formálták ki egyéniségét.

Kancelláriai működését 1608-ban kezdte el, 1610-től pedig már királyi titkárként a világi hivatalnokrend egyik legmagasabb tisztségét töltötte be. Három Habsburg-uralkodó mellett volt ő a magyar secretarius: II. Mátyásnak köszönhette pályakezdését, átélte II. Ferdinánd teljes uralkodását, III. Ferdinánd mellett pedig négy évig „titkárkodott”.

1608-tól 1640-ig működött, vagyis abban a három évtizedben, amelyben egy új világnézet hódított teret Magyarországon. A Tridentinum szellemében elterjedő ideológia magyarországi kibontakozásában Ferenczffy Lőrincnek is nagy szerepe volt. Amíg barátai: Pázmány Péter, Balásfi

Tamás vagy a kancellár Lépes Bálint műveikkel, addig Ferenczffy mint könyvkiadó és nyomdatulajdonos járult hozzá az ellenreformáció tanainak népszerűsítéséhez.

Holl Béla Ferenczffy kiadványait mintaszerű módszerrel kutatta fel. Először is számba vette azoknak a nyomtatványoknak az illusztrációs anyagát, amelyek megjelentetését az eddigi kutatás is Ferenczffy nevéhez fűzte. Segítségére volt továbbá a Ferenczffy nyomdai készletét bemutató betűmintafüzet is, legrégibb betűmintakönyvünk. Ezekből kiindulva az analitikus betűtípus-kutatás exakt módszerét alkalmazta, és így ki tudta választani a korabeli bécsi nyomtatványok közül azt a 11-et, amelyek Ferenczffy betűkészletével készültek. Az e nyomtatványokban található, további illusztrációkkal kiegészítette és csoportosította Ferenczffy Lőrinc fametszetű képeit. Így kiderült, hogy Ferenczffy saját nyomtatványain kívül húsz készült még életében ezeknek az illusztrációknak a felhasználásával — megbízásából — egy prágai, ill. több bécsi műhelyben.

A betűtípuskutatás eredményes módszere hozzásegítette Hollt ahhoz is, hogy megfejtse Ferenczffy Lőrinc nyomdája eredetének kérdését. Ezek szerint Ferenczffy 1628-ban vette meg a prágai Geórgius Nigrinus, ill. utóda Jonata Bohutský konfiskált felszerelését.

Hallatlanul érdekesen bontakozik ki előttünk Ferenczffy kiadói egyénisége, ha az általa nyomtatott és kiadott műveken végigtekintünk. A nyolc országgyűlési artikulusnak és Kithonich jogi kézikönyvének megjelentetése bizonyára kancelláriai tisztségével függött össze. A Habsburg-uralkodóház iránti hűségét II. Ferdinánd (1608), majd Mária spanyol infánsnő koronázásakor (1637) több kiadvány megjelentetésével bizonyította. Több hitbuzgalmi művet, verses és prózai elmélkedést jelentetett meg. Ezek François de Montmorency kivételével hazai szerzőknek, a magyar korabarokk reprezentánsainak alkotásai (Hajnal Mátyás, Kopcsányi Márton, Nyéki

Vörös Mátyás, Tasi Gáspár). Maga szerkesztette Imádságoskönyvecskéje főleg Pázmány Péter imádságain alapult. Mindössze Balási Tamás *Christiana responsiója* képviselte a korban elterjedt vitairatok műfaját. Ez a Szenci Molnár Albert *Secularis concio evangelica* című kiadványára (Oppenheim 1618) válaszoló mű a Molnár Albert által kigúnyolt *Patrona Hungariae*, azaz Mária-tisztelet védelmében készült. Ferenczffy Berger Illés verseivel kiadni szándékozott egy magyar történetet is, amely a többi kiadványhoz hasonlóan a korabeli rendi nemesi ideológiát fejezte volna ki.

Az új, katolikus tanok elterjesztése érdekében saját szerkesztésében megjelentette Balassi és Rimay istenes énekeit is. Az irodalomtörténet szempontjából természetesen ez a legjelentősebb nyomtatványa. A jövő felé mutatott viszont a 14 éves Zrínyi Miklós első művének, a Szent László királyról mondott latin Oratióának a kinyomatásául.

Holl Béla eredményei alapján nyilvánvalóvá vált, hogy Ferenczffy Lőrinc rendkívül éles szemmel és tudatosan választotta meg az általa kiadott és kinyomatott műveket. Nem csupán tartalmilag törekedett az új ideológia propagálására, hanem kiadványainak kivitele, csodálatosan gazdag és szép fametszetű képei is segítették az olvasók megindítását, befolyásolását. Nem állt egyedül ezzel a technikával: Némethi Jakab, Pázmány Péter és Káldi György műveinek gondozója, Ferenczffy Lőrinc nyomdájának későbbi tulajdonosa 1635-ig ugyanis díszcímlapokkal díszítette kiadványait.

Holl Béla könyvének további nagy erénye az, hogy ő a Ferenczffy-kiadványok tartalmi megértésén és analíziséen túlmenően igen nagy gondot fordított kiviteli elemzésére is. S e formai ismérvek alapján Ferenczffy betű- és fametszet-készletének további útját egészen az 1812-ben Budán megjelentetett Pázmány – *Imádságoskönyv*-ig tudta követni.

A módszertanilag példamutató, rendkívül alapos és megbízható történeti, irodalomtörténeti megállapításokat tartalmazó monográfia mintha Ferenczffy Lőrinc szép kiviteli nyomtatványait követte volna. Igen gazdag illusztrációs anyaga, értékes mellékletei szerzőjének, valamint a Magyar Helikon és a Zrínyi Nyomda munkatársainak gondosságát mutatja, amelynek eredményeképpen e kiadvány méltán nyert díjat a „Szép magyar könyv” versenyén.

VÁSÁRHELYI JUDIT

Benedek Elek irodalmi levelezése 1921–1929. I. 1921–1925. Közzéteszi SZABÓ Zsolt. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1979. 386 p.

Benedek Elek születésének 120., halálának pedig 50. évfordulóján adta közre 1979-ben a bukaresti magyar könyvkiadó, a Kriterion a jeles író, szerkesztő, publicista és irodalomszervező Erdélybe való visszatérése utáni alkotói időszakának irodalmi levelezését, pontosabban e korszakbeli levelezésének 1. kötetét. Benedek Elek 1921. augusztus 3-án költözött Budapestről a trianoni békeszerződés értelmében Romániához csatolt Erdélybe, szülőfalujába: Kisbaconba, s itt élt halála napjáig, 1929. augusztus 17-ig. Élete utolsó nyolc esztendejét töltötte tehát az „édes anyaföldön”, s e nyolc év első felének, az 1921–1925 közti szakasznak levelezéstermését tartalmazza irodalmi levelezésének az I. kötete, amelyet Szabó Zsolt gyűjtött össze körültekintő gondossággal, rendezett sajtó alá és tett közé filológiaiag mintaszerű pontossággal. A kötet előszavában röviden, de plasztikusan megrajzolta Benedek Elek 1921 és 1929 közti életpályáját, magánéletét, közéleti és irodalmi tevékenységét, s ezzel az olvasó számára vezérfonalat, jelentékeny segítséget nyújtott a gazdag levelezésanyagban való eligazodáshoz. A *Jegyzetek élén Eligazító a kiadásról* címmel a levelek gyűjtési, sajtó alá rendezési problémáiról, lelőhelyükről, a kiadvány jellegéről, szerkezetéről ad tájékoztatást. A kötetben közölt levelek íróit és címzettjeit betűrendbe sorolva veszi számba, s kis lexikoncikkszerű ismertetésben tájékoztat életrajzi és műveik bibliográfiai adatairól, továbbá szól Benedek Elekhez és az általa szerkesztett lapokhoz fűződő kapcsolataikról. Ugyancsak még a *Jegyzetek* előtt felsorolja a levelezésben szereplő családtagokat, unokákat, feloldja beceneveiket; s ezzel szintén az eligazodást könnyíti meg, teszi lehetővé a számos tagból, hozzátartozóból álló Benedek-családban, rokonságban, amelyről természetszerűen gyakran esik szó elsősorban a családi, de az egyéb levelekben is. A *Jegyzetek a levelekhez* című részben (amely a levelekben és jegyzetekben előforduló rövidítések jegyzékét követi) Szabó Zsolt pontosan közli minden egyes levél lelőhelyét (illetve, ha valamelyik nem maradt fenn, a közlés forrását), továbbá rövid magyarázatot ad a szövegben szereplő személyekről, folyóiratokról, hírlapokról, intézményekről stb., valamint megvilágít minden olyan kitélt, amely szükséges a levélírók mondanivalójának, a levél tartalmának pontos megértéséhez. Fáradságos és lelkiismeretes kutatómun-

káról tanúskodnak e jegyzetek. A korabeli sajtóorgánumok, kiadványok, a Benedek Elekre vonatkozó közlemények és szakirodalom (elsősorban Benedek Marcell: *Magyar író tragédiája 1929-ben* című műve), s egyéb források felhasználása révén olyan irodalom- és művelődéstörténeti adatok, ismeretek birtokába juttatja az olvasót, amelyek szervezsen egészítik ki a levelek tartalmazta tudnivalókat.

Szabó Zsolt gondos gyűjtőmunkája nyomán Benedek Elek irodalmi levelezésének az 1921. augusztus 5-től 1925. március 26-ig terjedő időszakot átfogó első kötete számszerűen tetemes anyagot, pontosan 257 levelet tartalmaz. Ezek közül 123-at Benedek Elek írt, a többi 134-et számos levelezőtársától kapta, akik közt közeli családtagok (pl. Benedek Marcell) mellett megtalálhatók az éppen akkor kialakulóban levő önálló erdélyi magyar irodalom, irodalmi élet ismert képviselői (pl. Balázs Ferenc, Berde Mária, Dsida Jenő, Gyallay Domokos, Kacsó Sándor, Kós Károly, Ligeti Ernő, Molter Károly, Nyíró József, Reményik Sándor, Sipos Domokos, Szemlér Ferenc, Szentimrei Jenő Tamási Áron, Tompa László stb.), de magyarországi (pl. Mikes Lajosné, Szondy György), sőt román (Jorgován Nicolae) személyek is. A levelezőpartnerek hosszú névsora a hazaköltözött Benedek Elek kiterjedt személyi-emberei és irodalmi-közéleti kapcsolatairól tanúskodik, a levelek tartalma pedig bepillantást enged az író életébe, a kisbaconi ház mindennapjaiba, ahogy a gazdálkodás, a szántás, a kaszálás, a faültetés mellett írói, irodalomszervezői, szerkesztői és közönségnevelő tevékenységét végzi, távol minden szellemi centrumtól, az időnként odalátogató számos családtag körében, sok munkával, áldozatosan, gyakran anyagi ellenszolgáltatás nélkül vagy kevés honoráriumért, de mindig szívesen az erdélyi népért, a gyermekekért, a nép és a gyermekek irodalmának megteremtéséért, s — az új helyzetből adódóan — a magyar és a román nép békés, barátságos együttéléséért.

Az író hazatérését követő évek az önálló erdélyi magyar irodalom, sajtó és könyvkiadás megteremtésének az esztendei. Ebbe a munkába kapcsolódik bele az a Benedek Elek, aki — amikor mások elhagyták Erdélyt — úgy érzi, hogy „most itthon van nekem is a helyem”. A demokratikus erőket tömöríteni kívánó Erdélyi Néppárt lapjának, a *Vasárnap* című néplapnak lesz a szerkesztője, amelyet az öt író: Kós Károly, Nyíró József, Paál Árpád, Szentimrei Jenő és Zágóni István által létrehozott „Kaláka” nevű társaság indított meg 1921. november 13-án. A Kaláka-társaság

a polgári demokratikus forradalom vívmányait kívánja megőrizni és terjeszteni, elsősorban a falusi paraszti rétegekre támaszkodva, s nézeteit lapján kívül könyvkiadói tevékenysége révén is propagálni akarja. A társaság élén Benedek Elek Kazinczy egykori szerepére vállalkozik: az erdélyi irodalom, s az irodalmi élet intézményeinek, orgánumainak a megszervezésére. A *Vasárnap* szerkesztése mellett kalendáriumot is ad közre, előadást tart az 1922-ben rendezett fehéregyházi Petőfi-ünnepségen, s egyéb alkalmakkor, minden író munkára buzdít, új írókat fedez fel, tanácsokat ad nekik, a problémáikra válaszol, s az eredmények láttán — ahogy fiának, Benedek Marcellnek írja — gyakran ő is fel-felsikolt a gyönyörűségtől.

A Kaláka mellett az erdélyi irodalom egyéb irányzatait is tömöríteni kívánja, s így jön létre elsősorban Szentimrei Jenő és Kós Károly közreműködése révén 1923 májusában — ha csak egy évre is — a szövetkezeti alapon működő „Haladás lap- és könyvkiadó betéti társaság”, amely a *Vasárnapot* felváltó *Vasárnapi Újságot* és a korábban konzervatív *Pásztortűzet* adja ki.

Elsősorban a népből és a gyermekekből akar olvasóközönséget nevelni Benedek Elek. Ezért a már említett népnek szóló naptár (*Az én naptárom 1921—1925*) mellett az 1923. évi Petőfi-centenáriumra népszerű Petőfi-életrajzot ír és ad közre, s 1922. augusztus 27-én átveszi a mintegy fél évvel korábban Szentimrei Jenő által megindított és a szatmári „Szabadajtó Könyvnyomda és Lapkiadó Rt.” kiadásában megjelenő *Cimbora* című gyermeklap szerkesztését. A legjobb erdélyi írókat nyeri meg a lap munkatársának, de ő maga ír bele legtöbbet, felismervén, hogy milyen komoly és nagyszerű feladata és hivatása van Erdélyben egy magyar gyermeklapnak olyan időben, amikor az ifjúság nem kapja meg az iskolától azt a demokratikus, nemzeti szellemű nevelést és műveltséget, amelyre szüksége van. 1923-ban már mintegy 55 ezer olvasóhoz, kisgyermekhez és serdülő ifjúhoz szólhat a *Cimborán* keresztül. A lap az erdélyi és magyarországi magyar írók művein kívül számos román szerző (pl. Ispirescu, Alecsandri, Coşbuc Eminescu, Goga), de pl. német, francia vagy orosz író (pl. Goethe, A. France, R. Rolland, L. Tolsztoj) írásait is közölte, magyar fordításban.

E sokoldalú erdélyi munkássága mellett magyarországi kiadóknak (pl. a Franklinnak és az Athenaeumnak) is dolgozott Benedek Elek; velük elsősorban fián, Benedek Marcellen keresztül tartotta a kapcsolatot. Vezetésével olyan gazdagon bontakozott ki az erdélyi magyar irodalom, hogy

1925-ben *Erdélyi történetek* címen húsz író-tól állíthatott össze reprezentatív novella-gyűjteményt, s ugyanebben az évben levelezése révén azt az antológiát szervezte, amelynek az összeállításával az Athenaeum bízta meg.

Irodalmi levelezésének első kötete az 1920-as évek első fele erdélyi szellemi és irodalmi életének, sajtó- és könyvkiadási viszonyainak forrásértékű dokumentuma. Tartalmából e rövid ismertetés keretében keveset sikerült bemutatnunk, de a nagy író jelentőségének érzékeltetésére Szabó Zsolt előszavának az utolsó mondatait idézzük: „Az új történelmi helyzet alapvetően új igényeket támasztott a hazatérő íróval szemben, és Benedek Elek nem tért ki e feladatok elől. Vállalta a ráosztott szerepet, beleépítette magát abba az irodalomba, amely szülőföldjéből sarjadt ki.”

FÜLÖP GÉZA

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája. 1976—77. Szerkesztette LICHTMANN Tamás és NÉMETH S. Katalin. Bp. 1979 - 80. Országos Széchényi Könyvtár. 375 l.

Jó kezekben van a magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiájának ügye. Amióta az OSZK intézményesen átvette és biztosítja rendszeres megjelenését, a nélkülözhetetlen éves áttekintés gondja nem függ többé magánvállalkozásoktól, s megszabadult abból a kényszerű helyzetből is, hogy folyóiratok szűkre szabott ívkereteit figyelembe véve tájékoztassa a tudományos közvéleményt. Az utóbbi lehetőség, az *Irodalomtörténeti Közlemények* hasábjain való jelentkezés, természetesen sok előnyvel is járt (pl. a komplexitás megvalósítása a szakosítással szemben), a bibliográfia anyagának növelése azonban bizonyos határokon túl nem volt lehetséges, s ezt a dilemmát a szemrontó próbabetűs szedés sem tudta megoldani. Ez a probléma ma már — hála az OSZK átvállalásának — a múlté, s immár egyetlen szempont kizárólag a szakmai igények lehető teljes kielégítése, tekintet nélkül minden egyébre (felesleges terjedelemduzzasztás, kétes értékű válogatás és a gyakori pontatlanságok miatti hitelrontás stb.).

A kiadvány eddig két kötetel jelentkezett Lichtmann Tamás, ill. Németh S. Katalin szerkesztésében. A bevezető számot ad minden lényeges szerkesztői elvről és alighanem mindenki egyetért azokkal a gyűjtőköri meghatározásokkal, szakrendi szempontokkal és címlírási szabályokkal, melyek alapján készülnek a kötetek. A magunk részéről ezeket az alapelveket tartjuk

a legfontosabbaknak, mivel hosszú időre megszabhatják e vállalkozás használhatóságát, gyakorlati értékét, sikerét, éppen ezért recenzióinkban nem a hiányokat és tévedéseket igyekszünk összegyűjteni, hanem arra keresünk választ, hogy sikerült-e a szerkesztőnek és a szerkesztésben részt vevő kollektívának logikusan használható kulcsot adnia a bibliográfia használóinak. Erre a vizsgálatra a bibliográfia mindenkor legállandóbb eleme, a forrásjegyzék rövidítésrendszere látszik a leginkább alkalmasnak, alábbi megjegyzéseinkben ezért csak ezzel kívánunk majd foglalkozni.

1. *Helynevek hiánya.* A rövidítésjegyzékben általános tendenciának látszik, hogy a megjelenés földrajzi helye szerepeljen a feloldásban. Pl. „Alf = Alföld (Debrecen)” stb. Mégis lemaradnak ezek a lokalizáláshoz szükséges adatok az alábbi tételknél: BorsSz, Confessio, CsongrádmKtáros, PécsBKtáros, PestmH, SzoinokmNlap. 2. *Felesleges helynév.* Ez a főváros nevének kiírására vonatkozik. A bibliográfia szemelláthatólag törekszik is elhagyására, nagyon helyesen, hiszen ez bevett gyakorlat. Számos tétel után (PárttK, Nszab, MKSz stb.) nem is található Budapest neve. De ha ez így van jól, akkor miért olvasható: AngTDKÉvkBp, AnnULingBp, AnnUPhilolBp, AnnUPhilSocBp, APolitJurUBp, BerzsényiGimnÉvkBp, IstvGimnÉvkBp (az István igazán kár volt így rövidíteni), MadáchGimnÉvkBp stb. 3. *Intézménynevek írása.* Általában egyet lehet érteni azzal, hogy a rövidítés hordozza a névadó vezetéknevét, pl. MóraMEvk (= a Móra Ferenc Múzeum évkönyve), de azzal már kevésbé, hogy ez következtlenül forduljon elő, mint pl. MiskMKözl (= Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei), mely feloldásban még a név is hibás, mert *Herman* a helyes alak stb. 4. *Kiadók és megjelenési helyek.* Reménytelenül keverednek egymással. Ha jónak vesszük ezt a feloldást: „It = Irodalomtörténet” és nincs utána feltüntetve, hogy Magyar Irodalomtörténeti Társaság (mint kiadó), sem az, hogy Bp. (mint lelőhely, de ez mellőzhető is, ha következetesen tesszük, vö. 2. pont), akkor kissé bőbeszédűnek érezzük a következő feloldást, ahol mind a Kiadó, mind a lelőhely fellelhető: „KönyvKtár = Könyv és Könyvtár. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve) 1977. (Debrecen),” ahol Debrecen kétszer szerepel, az egyetem neve pedig íráshoz lett volna KLTE alakban is... Persze, hiba egyik adatközlésben sincs, de mégis baj az, hogy e két változat szégyelenesen váltakozik a bibliográfiában. 5. *Feloldások.* Feloldani csak azt szokás, ami rövidítve van, de azt viszont kell.

Sajnos, találkozunk olyan tételekkel, amelyek vagy többet, vagy kevesebbet közölnek a kelleténél. Pl.: „FilTanulmUDEbr = Filozófiai Tanulmányok. Acta Marxistica Leninistica, 23.” — ráadásul a félig magyar, félig latin címből nem a kiadvány latin címét találjuk (amit a feloldás közöl), hanem a sorozatcímét (amit a rövidítés nem tartalmaz), így az egész tétel groteszk konglomerátum. Ez volna a „többlet,” de ellenpélda is akad: „OSZKH = OSZK Híradó”, ugyanis itt a könyvtár nevét is bontani kellett volna. Ezen nem változtat az a tény, hogy a feloldásban olvasható ugyan az intézmény teljesén kiírt neve, de mint kiadóé, ami hiba, mert ide a lelőhelyet kellett volna feltüntetni (Bp.) vagy fel nem tüntetni, ha következtetések vagyunk (vö. ismét a 2. pontot). 6. *Állandó rövidítések.* Minden rövidítésjegyzék akkor jó, ha feloldása a gyakori használat folytán megtanulható, értelmezése pedig mindig egyféle. E téren is akad még javítani való a bibliográfiában. Ha az „M” „Múzeum”-ot jelent, mint pl. „DériMÉvk = debreceni Déri Múzeum Évkönyve” stb., akkor ezt a betűt nem szabad másra lefoglalni, mint ahogy ez történt a „SomogyiKM” tétel esetében, ahol is az „M” váratlanul „Műhely”-t jelent (= Somogyi Könyvtári Műhely). Nem szerencsés rövidítés az „Akad” sem, mert ezt mindenki „Akadémia”-nak fogja olvasni, holott a rövidítésjegyzékben (19. p.) „Akadémiai Kiadó”-t jelent, teljesen logikátlanul, mivel erre a fogalomra elegendő egyetlen betű is („K”). 7. *Indokolatlan rövidítések.* Ha abból indulunk ki, hogy a rövidítések funkciója a hosszadalmas szavak és címek gyakori kírásának elkerülése, akkor értelmetlennek látszik belenyúlni olyan címekbe, ahol a takarékoság nemcsak, hogy minimális, de szinte felesleges. Ha már a *Confessio* (Debrecen) rövidítése nem látszott célszerűnek, holott latin szó lévén adva volt a kész forma: *Conf* változatban (4 betűs rövidítés mellett 5 betűhely megtakarítva!), akkor igazán megkérdőjelezhető az *Istv* (= István, 4 betű kiírva, 2 betűhely „megtakarítva”), valamint a *Muzs* (= Muzsika, 4 betű kiírás, 3 betűhely megtakarítás), mely utóbbi annál is feltűnőbb, mert nyomban utána — helyesen! — egyszavas, rövid címe miatt nincs megcsontítva a *Múzsa*.

Ha tévedésekre vagy hiányokra vadásznánk, efféle hatalmas adattengerben ilyenek bizonyára akadnának is. Szóvá tehetnénk — de ez nem célunk —, hogy a Verseygy Ferenc megyei Könyvtár Szolonokan van, nem pedig Egerben, vagy hogy a *Régi magyar olvasókönyv* szerzőinek részletesen felsorolt névsorából hiányzik a hu-

manista Garázda Péter neve, nyilván azért, mert a könyvet nem lapozta át a címfeltevő, úgy „analizálta” (33. p.), jöllehet a költő újabban felfedezett (Sevillai I. Janus-kódex) versének első magyar fordítása itt olvasható Csonka Ferenc fordításában (128. p.) stb. Megjegyzéseinkkel inkább segítséget kívántunk nyújtani a szerkesztőnek — ha már a lektorok itt cserbenhagyták —, azzal a szándékkal, hogy a magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiájának jövőbeni kötetei a kezdeti ellentmondásokat kiküszöbölve még egységesebb jelrendszerral, még használhatóbb formában jelenjenek meg.

V. KOVÁCS SÁNDOR

A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1974—1976. Összeáll. az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Nemzeti Bibliográfia szerkesztősege. Fel. szerk. GAJTKÓ Éva. Bp., OSZK. 1979. 507 p.

Az Országos Széchényi Könyvtár 1960-ban indította el kurrens másodfokú bibliográfiai sorozatát. Az azóta is rendszeresen megjelenő kiadvány kurrens nemzeti bibliográfiai rendszerünk szervező részét képezi, értéke, fontossága vitathatatlan, hiszen lényegében ez az egyetlen forrás, melyből áttekintést nyerhetünk a jelentős számban megjelenő hazai bibliográfiai produktumokról. A legtöbb fejlett bibliográfiai rendszerrel rendelkező országban, így többek között Bulgáriában, az NDK-ban, a Szovjetunióban, bár eltérő formában, szintén gondoskodnak a bibliográfiai számbavételről. Az angol nyelvterületen megjelent könyvészeti irodalom feldolgozása az egyébként egyetemes jellegű „The Bibliographic Index” c. kurrens másodfokú bibliográfiában történik.

A kurrens tájékoztatási eszközöknek, szolgáltatásoknak egyik legfontosabb minősítő paramétere az átfutási idő. A tartalmukban fontos információkat közlő szolgáltatások is sokat veszítenek hatékonyságukból, ha késve, nagy lemaradással jelennek meg. A magyar bibliográfiai bibliográfiája legújabb kötete az 1974—1976-os évek termését közli és 1979-es impresszummal csak 1980-ban került forgalomba. E másodfokú bibliográfia a hazai tájékoztatási szolgáltatások sorában éppen a hosszú átfutási idő miatt nem töltheti be azt a szerepet, mely fontossága, gazdag információtartalma, jó szerkesztése és kezelhetősége révén méltán megilletné. Ezzel Magyarországon, hogy tájékoztatási eszközként való használata kevésbé elterjedt, nem is eléggé ismert.

A másodfokú könyvészetbe felvett tételek jelentős hányada rejtett bibliográfia. A monográfiák, tanulmányok stb. részé-
ként megjelenő irodalomjegyzékek többsége természetesen nem tekinthető bibliográfiának, nem elégíti ki annak kritériumait, hiszen összeállításukban szerepet játszhat a nem bibliográfus szerző esetleges szakmai elfogultsága, nyelvismerete, az esetlegesség, a tételek számának öncélú növelése stb. Mindezek ellenére úgy véljük, a bibliográfia szerkesztői helyesen jártak el, amikor a rejtett bibliográfiák felvétele mellett döntöttek, hiszen egy téma irodalmának összegyűjtéséhez, irodalomkutatásához még az esetleg szubjektív jegyzékek is számos adalékot szolgáltathatnak, gondolkunk csupán a hivatkozási indexek népszerűségére. A kiadványban az ötven tételt meghaladó rejtett bibliográfiák kerültek regisztrálásra. A szerkesztők az egyetlen lehetséges megoldást választották, hiszen általános nemzeti bibliográfiáról lévén szó tartalmi, minőségi mérlegelésre nem vállalkozhattak. A nemzeti bibliográfiai regisztrálás során csupán formai jegyek lehetnek meghatározók. Ismeretes, hogy a nemzeti bibliográfiák az elsőfokú regisztrálás során általánosan használják pl. a példányszámot, a terjedelmet regisztrálási küszöbnek. Csupán a felveendő rejtett bibliográfiák tételezelmének megállapítása igényel döntést.

Külön kell szólni a kiadvány függelékéről, melyben mintegy 260 bibliográfiai és dokumentációs jellegű periodikum bibliográfiai adatait találjuk. Ez az összeállítás lehetővé teszi, hogy a nagyon sok intézmény által közreadott és tekintélyes számban megjelenő információs jellegű kiadványról egy helyütt áttekintést kaphassunk. Ha gyűjtőkörre kibővülne az egyéb típusú tájékoztatói szolgáltatások regisztrálásával is, úgy megvalósulhatna a hazai könyvészeti irodalomban nagyon hiányolt „tájékoztató a tájékoztatásról” típusú információs forrás. Persze ez „naprakészítést”, gyakoribb periodicitást igényelne.

A bibliográfiai összeállítás igényes és gondos szerkesztői munkát tükröz, a szakrendszere jól tagolt, mutatórendszere árnyalt. Természetesen az ilyen hatalmas anyagban a leggondosabb munka mellett is előfordulhatnak hibák, tévedések, de azért arra mégis jobban kellett volna figyelni, hogy alapvető bibliográfiai kézikönyv — melyek száma e három év alatt nem volt olyan nagy — ne maradhasson ki akkor, amikor sokkal kisebb és rejtett bibliográfiák százai megtalálhatók a kötetben. Sajnálatos módon ugyanis kimaradt az összeállításból, pl. *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 2. kötetének* (1772—1849. Szerk. Kókay György. Bp.

Akadémiai K. 1975. 925 l.) a leírása. Érde-
mes volna a függelékben közölt jegyzéket is újból és alaposan végiggondolni. Hiányolunk itt pl. néhány fontos, könyvismer-
tetéseket is közlő könyvtári, tájékoztatói szakfolyóiratot, mint a *Magyar Könyvszemle*, a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, amikor egyéb könyvtári profilú periodika viszont szerepel, mint pl. a *Könyvtári Figyelő*, a *Műszaki Egyetemi Könyvtáros*, az *Orvosi Könyvtáros*. Nem találtuk a szabványokat feldolgozó *Szabványügyi Közlönyt* sem, holott az egyéb nem hagyományos dokumentumokat feltáró szolgáltatások, így pl. a *Szabadalmi Közlöny és Védjegyterjesztő*, szerepelnek a felsorolásban. Feltehetően korábról öröklődött a *Könyvtári Figyelő* és a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* leírasi formája, mely szerint e két folyóirat egymásnak társalapja. Az igazsághoz tartozik, hogy e két periodika sohasem volt társalap, hanem a KDSz, kb. 15—20 évvel ezelőtt a *Könyvtári Figyelő* mellékleteként jelent meg.

Nem érezzük indokoltnak, elvileg meg-
alapotnunk azt a gyakorlatot, hogy az évente többször megjelenő bibliográfiák leírásai a függelékbe kerülnek. Az évi, vagy még ritkább periodicitásúak viszont a bibliográfia fő részében foglalnak helyet. Ebből adódik aztán, hogy míg pl. *A magyar belkereskedelmi szakbibliográfia*, a *Magyar testnevelési és sportszakirodalom*, a *magyar műszaki egyetemeken elfogadott disszertációk jegyzéke* c. éves összeállítások a bibliográfia törzsananyagában, a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* füzetei, a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia*, a *Magyar Orvosi Bibliográfia* stb. csupán a függelékben találhatók.

A magyar bibliográfiák bibliográfiája a magyar bibliográfiai rendszer fontos és szerves része, igazi feladatát azonban csak akkor tudja ellátni, ha gyorsabb ütemű megjelenéssel valóban a kurrens tájékoztatás eszközevé válik.

SZABÓ SÁNDOR

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. A Csongrád megyei munkásmozgalom 1868—1917. Szerk. GAÁL Endre. Kiadja az MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága. Szeged, 1980.

Csongrád megye munkásmozgalmának újabb dokumentumkötetével ismerkedhet meg az olvasó, az öt kötetre tervezett sorozat első darabjával. Az 1868—1917 közötti évtizedek munkásmozgalmi forrásait bemutató mű fölszabadulásunk 35. évfordulója tiszteletére készült. Noha a kötet címeiben válogatott dokumentumokat ígér,

s Gaál Endre szerkesztő hangsúlyozza is, hogy a bőséges anyag mindenképpen bizonyos szempontok szerinti csoportosítást követelt, mégis — segítségével — Csongrád megye dualizmus kori munkásmozgalmának sokrétűségét, helyi, sőt országos jelentőségét, esetenként nemzetközi kapcsolatait is nyomon követhetjük.

Dr. Komócsin Mihály, a Megyei Pártbizottság első titkára e korszak munkásmozgalmának jelentőségét méltató előszavában hangsúlyozza, hogy „történelmi múltunk megbecsülése jelenti annak megismerését, tanulságainak hasznosítását napjaink feladatainak megvalósításában.” Gaál Endre jól átgondolt válogatási munkája nyomán megyénk munkásmozgalmának egészéről kapunk, nem mozaikszerű, hanem teljes képet. A dokumentumok közreadását a szerkesztő bevezető tanulmánya előzi meg. E szintetizáló elemzés fejlődésében tárgyalja a Csongrád megyei munkásmozgalom alakulását. A forrásokra hivatkozva, jegyzetekkel kiegészítve igazolja megyénk haladó mozgalmának terebélyesedését. A dokumentumok időrendi sorrendben követik az események menetét, ám van, ahol a tartalmi vonatkozás kapcsolta egybe azokat. A gyűlési jegyzőkönyvek, röplapok, rendőrségi jelentések, újságcikkek, szóbeli visszaemlékezések közvetlen pátriánk legszebb hagyományait elevenítik föl. Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Csongrád, Makó és nagyon sok község munkás- és parasztmozgalmának kimagasló vezérégyéniségei mellett a szocialista mozgalom kevésbé ismert, „hétköznapi” hőseinek ügybuzgalma elevenedik meg a dokumentumok olvasásakor. A közvetlen környezetünkben lejátszódó mozgalomban nagyapáink, dédapáink helytállása hozza a szak szervezeti és szociáldemokrata mozgalmakat emberközelbe.

A dokumentumokból kitűnik, hogy Csongrád megyében is — miként országosan — a dualizmus korszakának munkásmozgalma két, egymástól jól megkülönböztethető korszakra osztható.

Az első időszakban, 1867—1890 között, inkább a gazdasági helyzet pillanatnyi javítását célzó, biztonsági segélyező, önképző egyesületek létrehozását, betegsegélyező és rokkantpénztár felállítását szorgalmazták. A kapitalisták möhő szerzési vágya ellen az első ellenállás az önvédelem; ilyen volt pl. a Szegedi Kereskedő és Iparos Ifjak Önképző és Segélyzőegyelete (1870), vagy a kubikusok felhívása Délmagyarországi Munkásszövetkezet alakítására (1889).

A Csongrád megyei munkásmozgalom kibontakozását hátráltatta a megye gazdasági helyzetéből adódó társadalmi rétegződés. A mezőgazdasági s így az agrárné-

pesség túlsúlya, a nagyipar fejlődésének lassúsága, a kisipar jelentősége sajátos vonásokat hoztak a mozgalomba. Az agrárproletáriátus, s közöttük a kubikusok az ellenállásból, a tudatos harcból az első között vették ki részüket. A 90-es évek Csongrád megyei mozgalmában példaadó, a megye határain is átgyűrűző mozgalmat irányított Hódmezővásárhelyen Szántó Kovács János, Szentesen Tarnóczy Mihály, Makón Magyarosi Imre (1894). A források az uralkodó osztály reagálásáról, védelmi manővereiről is hírt adnak. Sima Ferenc tápéi kerületi képviselő országgyűlési interpellációja szerint „... az a munkásmozgalom... mely a magyar Alföldön a földmunkásnépnél nyilatkozik meg, magát az állami rendet, magát a vagyont, a tulajdonnak szentségét és a közbiztosságot veszélyezteteti...”. Az ellenállás sikere és talpköve az összetartás, az összetartozás szervezetté tétele volt. A dokumentumok alaposan átgondolt összefűzése a munkások egyre öntudatosabbá váló gazdasági, majd politikai célzatú csoportosulását mutatja be. A századfordulót követő gazdasági fellendülés, és a politikai elnyomás valamelyes csökkenése országosan és ennek részeként Csongrád megyében nagy lendületet adott az ipari munkások szakmai mozgalmának. 1904-ben mintegy 2000-re tehető a Csongrád megyei szervezett munkások száma, egyre-másra jöttek létre a szociáldemokrata munkásszervezetek. Nagy jelentőségük volt az ún. szabadszervezeteknek, amelyek kapcsolatot teremtettek a szakmai szervezetek és az SZDP helyi vezetőségei között. Az 1905—1906-os nagy sztrájkmozgalmak tükrözték a dualizmus politikai válságát, ugyanakkor a résztvevők céltudatosságát, elszántságát, összetartását is bizonyították. Az 1905. április 5-i szegedi általános sztrájkban a kenderfonógyáriak mellett a gázgyár, a dohánygyár, az építőipar, a kisipar munkásai — kb. 6—7000-en — szolidaritást vállaltak. 1906 végére kb. 5500-ra növekedett megyénk szervezett munkásainak létszáma. A rendőrség gyors beavatkozásai, a munkáltatók érdekvédelmi szervezkedése ellenére a megyei mozgalom nagyobb része sikert hozott 1905—1906-ban; az akkori harcok tapasztalati a mozgalom 1907—1910. évi apályának, méginkább 1912. évi fellendülésének idején nagyon hasznosnak bizonyultak.

Az összegyűjtött forrásanyag tükrözi, hogy a sztrájkhullám elsenesedése után olyan minőségi változások következtek be, amelyek elmélyítették és politikailag is tudatosabbá tették a munkásmozgalmat. A munkásművelődés szorgalmazása, a párt-hoz tartozás kötelezettsége tovább széle-

síttették az SZDP tömegbefolyását. 1910-ben Szegeden a Mikszáth Kálmán u. 22-ben kapott helyet az Általános Munkásotthon. A budapesti 1912. május 23-i „vérvörös csütörtök” hatására Szegeden és Hódmezővásárhelyen több ezren tüntettek az általános választójogért. A forrásgyűjtemény nagy érdeme, hogy a helyi ellenállások jelentőségénél mindig utal az országos mozgalmak buzdító hatására, vagy úgy, hogy az SZDP lapjának, a *Népszavának* tudósítását közli az eseményekről, vagy lábjegyzetben pontos adatokkal támasztja alá a megmozdulások körülményeit.

A világháború következményei lefékeztek a munkásmozgalom korábbi lendületét, de nem törték meg. E négy év szenvedései érlelték meg a szocialista forradalmat, előbb tudjuk Oroszországban, majd nálunk, Magyarországon is. Gaál Endre írja bevezetőjében, hogy „... a szociáldemokráta szakszervezeti és párttevékenység... nevelőjévé, formálójává vált azoknak a tömegeknek, amelyek 1919-ben megvalósították a proletárdiktatúrát”.

E fejlődést bemutató dokumentumkötetben a pontosabb eligazodást a név-, a hely-, a tárgymutató iránytűje adja. A jellegzetes dokumentumok illusztrációi a korhűséget szolgálják. Ezekből többet is szívesen tanulmányoznánk.

Tisztelet és köszönet illeti a források gyűjtőit; elsősorban Devich Andort, Gaál Endrét, Kovács Istvánnét, Lugosi Józsefet, Takács Editet és Vinczi Károlynét. Az MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága történelmi műveltségünk eme újabb kötetének kiadásával nélkülözhetetlen dokumentumok közkinccsé tételét segítette elő.

SEBESI JUDIT

Móra László: Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története (1883—1949). Bp. 1980.

Móra László a hetvenes évek elején 125. évfordulójára készül Műegyetemi Könyvtár történetéből 100 évet (1848—1948) már megírt; ez a feldolgozása 1971-ben került kiadásra. 1980-ban pedig az alapításának 100. évfordulója előtt álló Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ történetének az 1883—1949 közötti 66 évet tárta elénk. A hazai vezető műszaki szakkönyvtárak történetének az 1948—49-es évekig történő bemutatása jó ideig a szerző nevéhez fog fűződni.

Nélkülözzük még azt az egyetemes könyvtörténetet, mely a világ könyvtárainak fejlődését az egyetemes emberi művelődéstörténet részeként tudná bemutatni. De hiányzik a hazai könyvtártörténet is,

amely a sajátosan magyar történeti feltételek közé illeszteni a könyvtári fejlődést. Ha azonban szaporodnak az egyes könyvtári intézmények történeti alakulásával foglalkozó tanulmányok és monográfiák, egyre inkább erősödik a szintetizálás, az egybefoglalás reménye.

Különösen örvendetes jelenség, ha a kedvezőtlen magyar történeti fejlődés ellenére viszonylag korán kialakult néhány nagy könyvtár (Egyetemi Könyvtár, 1635; Országos Széchényi Könyvtár, 1802; MTA Könyvtára, 1825) mellett a később keletkezett szakkönyvtárak is történeti távlatba állíthatják tevékenységüket. Manapság különösen fontos, hogy az előttünk álló technológiai-társadalmi átalakulás közepette, és éppen a fordulatot segítve, tartós értékrendszereket őrizzünk meg, illetve alakítsunk ki.

Móra értékeket őriz meg és pozitív irányú átmentésükön fáradozik. Az intézménytörténet szerte ágazó fejleményeiből jól érzékkel emeli ki a könyvtárak társadalmi funkciói újrafogalmazásának elemeit, a könyvtári szakma jól képzett, a nemzetközi tapasztalatokat jól ismerő képviselőit, akik a külföldön fejlődő könyvtár-elmélet gyakorlati alkalmazásán kísérleteznek (Káplány Géza), a nyugaton már a 19. században kibontakozó könyvtári mozgalmak átültetésén fáradoznak a 20. század harmincas éveiben (a Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete).

Jól szerkesztett kötet ismertet meg bennünket a Technológiai Iparmúzeum és könyvtárának alapításával, az iparmúzeum és az ipariskola könyvtárának egyesítésével, a századelő, az első világháború és a Tanácsköztársaság időszakának könyvtári viszonyaival, a Technológiai Könyvtár átszervezésével, az első magyar kurrens műszaki bibliográfia megindításával, a hazai dokumentáció történeti kialakulásával, a második világháborús évek körülményeivel és a felszabadulást követő első évek törekvéseivel. A fejezeteken belüli tagolás jó áttekinthetést tesz lehetővé.

A recenzens számára eldönthetetlen: milyen a gyűjtött anyag kezelésének tudományos színvonala, pontosabban: a közölt ismeretek aránya; hol lehetne a kevesebb többet nyújtani. Nem sokalljuk azonban, hanem éppen nagyon is méltányoljuk az általános történetbe beágyazott biográfiai adatközléseket, mert hazánkban az életrajzi kutatás sajnálatosan elhanyagolt terület. Móra Lászlónak már eddig is sokat köszönhet a tudománytörténet, mert több tudós, alkotó szakember életének és munkásságának bemutatásával gazdagította ismereteinket.

HAVASI ZOLTÁN

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei IV. kötet. 1981.
Szerk.: VÉGH Ferenc. Bp. 1981. 493 p.

A kiadvány a BME Központi Könyvtárának az V. ötéves tervidőszakban végzett tevékenységét mutatja be, melyet elsősorban a könyvtári munka hatékonyságának javítása jellemez. A bevezetőben Héberger Károly, a könyvtár igazgatója statisztikai adatokkal alátámasztott ismeretést közöl a BME könyvtárának működéséről. Az évkönyv további 16 tanulmánya részletesen elemzi egyrészt az állománygyarapítás és feltárás módszereit, kiemelve a disszertációk és kongresszusi kiadványok jelentőségét, másrészt a felhasználói igények és szokások alakulását. Az évkönyv végén közzétett bibliográfia az időszak könyvtári kiadványait és a munkatársak szakirodalmi tevékenységét mutatja be. A BME Központi Könyvtára munkatársainak névsora zárja a kötetet.

A színvonalas tanulmányok közül kiragadtunk hármat, melyek a külföldi integrált információs rendszer bemutatása, illetve a lokális tapasztalatokon túlmutató, általános módszertani jellegük révén szélesebb körű érdeklődésre tarthatnak számot, illetve történeti szempontból érdekesek.

Lécesné Mesterházi-Nagy Márta *Az egyetemi könyvtárügy reformja Ausztriában* c. tanulmánya ismerteti az ausztriai egyetemi könyvtári reformot, melynek lényege a korszerű információs rendszernek megfelelő egységes feldolgozás és gyors hozzáférés biztosítása. A könyvtári reform 1970-ben lépett életbe. Megalakult a Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung (BMWF), a könyvtárak új felügyeleti szerve. Az egyetemi könyvtár igazgatóját a BMWF miniszter nevezi ki. Az egyetemi könyvtár feladata: az oktató- és kutatómunkához szükséges információhordozók beszerzése, feltárása és szolgáltatása. Az egyetemen meglévő minden szakirodalmi dokumentum az egyetemi könyvtár állományába tartozik; a kari, intézeti, tanszéki könyvtárak nem önállóak, az egyetemi könyvtár módszertani utasításait követve működnek. A BMWF miniszter több egyetem részére egy központi könyvtárat is létesíthet. Az egyetemi könyvtárak jelentős anyagi támogatást kaptak a közelmúltban nemcsak a szakirodalom beszerzésére, hanem új könyvtáráépületek létesítésére, új technikai berendezések vásárlására is. A költségvetés emelésén kívül a könyvtárak közötti racionális együttműködéssel és központi katalógusok szerkesztésével fokozható a pénzeszközök jobb felhasználása. A cikket állomány-, státus- és koordi-

nációs adatokat tartalmazó 15 táblázat egészíti ki.

Cserhalmi Gyula *Az ETO szakrendhez kumulált betűrendes tárgymutató készítése* c. írása is közérdekű témát érint. Az ETO teljes magyar nyelvű kiadása nem tartalmaz tárgymutatót. A legtöbb könyvtárban tárgyszókatalógust szerkesztenek, mely a tárgymutató hiányát bizonyos mértékig mérsékeli ugyan, de nem pótolja azt. A könyvtári gyakorlatban sürgető igényként jelentkezik az érvényes és érvénytelen ETO hivatkozásokat kumuláltan tartalmazó index szerkesztése. Minden tudományterületről egyidejűleg teljes kumulált tárgymutatót szinte lehetetlen kiadni, mert a munka hosszú időt, jelentős költséget vesz igénybe, ezért többlépcsős megoldás célszerű. A tanulmányban az algebra szakterületére kidolgozott újfajta tárgymutatót ismertet a szerző, melyet nyolc ismert tárgymutató analízise alapján tárgykör, permutáció, utaló, fogalomhosszúság, kezdőbetű és hasábszám figyelembevételével szerkesztettek.

A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem alapításának körülményeit ismerteti Végh Ferenc tanulmánya, mely *A Műegyetem története* című 8 kötetes – sajnos, csak sokszorosításban, 20 példányban[1] megjelent – munka egyik fejezete. Ebből megtudjuk, hogy Hóman Bálint, vallás- és közoktatásiügyi miniszter a takarékoság elvének érvényesítésére törekedett a közoktatásügyben. Célja egyetlen magyar műszaki egyetem létrehozása volt, melyről törvényjavaslatot terjesztett be a képviselőház 1934. évi márciusi ülésén. Javaslatában beolvastotta a József Műegyetem szervezőtete a Tudományegyetemi Közgazdasági Kart, az Állatorvosi Főiskolát, valamint a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolát. Ezzel az ipari, műszaki, kereskedelmi és mezőgazdasági felsőoktatást egy szervezetbe tömörítette. Hóman elgondolása nem találkozott a többség egyetértésével. Az önálló főiskolák érthetően féltették autonómiájukat; régi, jól ismert hírnevükre hivatkoztak. A közgazdászok azért tiltakoztak, mert a terv megkérdésük nélkül, valósággal titokban született. A Műegyetem külföldön is elismert diplomájának értékét féltette a „felhígulástól”, s a Műegyetem elnevezéstől sem kívánt megválni. A soproni főiskola beolvastásának javaslata oly erős ellenállásba ütközött, hogy az egyetem főnyász, kohász, erdész kara helyileg Sopronban maradhatott; a közgazdászok körében tömeges tiltakozást váltott ki a terv; a Műegyetem diákjai sztrájkba kezdtek, az Állatorvosi Főiskola diákjai is tüntettek – de minden ellenállás hiábavalónak bizo-

nyult. A törvényjavaslatot 1934. májusában a felsőház elé terjesztették. Ekkor már a takarékoság elvének hangoztatásán kívül az ésszerű koncentráció szükségességével indokolták az összevonást. Az ellenvéleményeket figyelmen kívül hagyva júniusban kiadták a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem szervezeti és működési szabályzatát. Néhány nap múlva megjelent a sokat vitatott 1934. évi X. törvénycikk, melynek értelmében a József Műegyetem, a Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kar, az Állatorvosi Főiskola, valamint a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola eddig önálló intézményei „az 1934/35. tanévtől kezdve a tanszabadsággal felruházott Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem önkormányzati szervezetében egyesítettnek”.

10 évig ez a kizárólag gazdaságossági szempontokat figyelembe vevő, méltatlan, megalapozatlan, koncepció nélküli állapot uralkodott a magyar műszaki felsőoktatásban.

TARJÁN MÁRIA

Łojek, Jerzy: Les journaux polonais d'expression française au siècle des Lumières. Wrocław—Warszawa 1980, Ossolineum, 64 + 80 nr

A szerző a XVIII. század második felének több mint száz lengyel nyelvű periodikája mellett az idegen nyelvűek között a francia nyelvű lengyelországi lapokat tartja a figyelemre leginkább méltóaknak. Jóllehet a tizennégy rövidebb-hosszabb életű periodika szerepe a politikai, társadalmi és kulturális életben igen különböző volt, együttes létezésük a „francia jelenlét” mindmáig kellően nem tanulmányozott közéleti s udvari tényezőjére utal. S bár az ún. „francisation” jelensége a társadalmi rétegek és osztályok egészét tekintve meglehetősen korlátozott méretű volt, a lengyel kultúrára gyakorolt hatása számottevőnek minősül. S nem csupán Poniatowski királyi udvarában, mágnás és főrangú körökben, hanem a középnemesség és a gazdag polgárság között, valamint az irodalmi, közélet és művelt társasági élet területén is, nem utolsó sorban egyes szerzetesrendek (jezsuiták, piaristák) művelődési intézményeiben.

A lengyelországi francia sajtó, könyv s könyvpiac, könyvvásárlók és olvasóközönség, a francia nyelv, nyelvtanítás, fordítás és adaptáció, irodalmi élet és politikai tájékozódás összefüggésében az egyes perio-

dikák elsőrendű jelentőségűek. Ilyen például az elsőként megjelent, a német származású Christian Gottlieb Friese, könyvtáros, szerkesztő és újságíró által fél évenként kiadott *Journal littéraire de Pologne*, Varsovie 1754—1755, amely csupán az újonnan megjelent lengyel és francia nyelvű könyvek ismertetésére szorítkozott. A *Gazette de Varsovie*, 1758—1764, leginkább az európai információs lapokhoz hasonlított; St. Konarski reformátor tevékenységével hozható összefüggésbe, és a piaristák nyomdájából került ki hetenként kétszer 4° formátumban. Megszűnése egyik legfőbb oka lehet, hogy a száz királyi udvarral szoros kapcsolatot tartó újság szerkesztői III. Agost halála után nem találtak új pártfogóra Stanisław Agost Poniatowski személyében. Az új király privilégiumával adta ki irodalmi folyóiratszerű periodikáját M. Gröll költségen N. Dusseret szerkesztő *Journal Polonais*, Varsovie 1770. A 8° rétű, havonta kibocsátott füzetek terjedelme meghaladta a száz oldalt, teleírva frissen megjelent könyvek kritikáival, versekkel, esszéekkel, drámatörredékekkel, hazai és külföldi irodalmi érdekű hírekkel. E vállalkozásnak csak az év első négy hónapjában megjelent kisformátumú füzetei ismeretesek. Vidéki viszonylatban nevezetes az Ausztriához került galíciai nagyvárosban működő helyi lembergi könyvkiadónál, A. Piller nyomdájában megjelent negyedretű négyoldalas hetilap, a *Gazette de Léopole*, 1776, amelynek ötvenkét száma ismeretes. A *Journal littéraire de Varsovie*, 1777—1778, nyolcadretű hetilap Deschamps de Saucourt szerkesztésében és Pierre Defour kiadásában összesen negyvennyolc kb. harminc lapos füzet megjelenésig jutott el. Irodalmi kritikák és ezzel kapcsolatos polémiák ismertetése mellett a francia és a lengyel irodalmi életéről, színházról szóló híreivel tűnt ki. Szintén P. Defour adta ki később az *Annonces et avis divers*, Varsovie 1781—1784, nyolcadretben s szombati megjelenéssel tíztizenöt oldalas terjedelemmel, rövid német és lengyel szövegekkel vegyesen. A kultúra különféle területeit érintő hétvégi lap állandó rovata volt a „Spectacles de Varsovie”, s ezen keresztül a lengyel, német s francia színházi élet aktuális eseményei.

Új belső fejlemények, a lengyel alkotmány reformjával összefüggő küzdelmek közben született meg a *Journal hebdomadaire de la Diète*, Varsovie 1788—1792; különös érdekessége, hogy a modern alkotmányos monarchia megteremtését támogató hetilap anonimitásba burkolódzó szerkesztője és kiadója Jan Potocki volt. Az ő távozása után a királyi könyvtárosa, a patrióta Ignacy Potocki közeli munka-

társa, a szabadkőműves Henri-Jacques Le Jay de Massuère vette át a válságos időben. Megszűnése a varsói hazafias sajtó elnyomásával, Stanislaw Ágost kapitulációjával s a cári seregek megjelenésével kapcsolatos. A *Gazette de Hambourg*, 1789–1794(?) furcsa elnevezésű, hetenként többször megjelenő újság szerkesztője bizonyos francia, Montfalmbert volt; a németből fordított újság jó szolgálatokat tett tájékoztató funkciójával, de a francia forradalom iránti ellenszenvével tűnt ki, s a varsói fölkelés kitörésével meg is szűnt. Ezzel szemben forradalmi szellemű volt az első nagyformátumú (folio) hírlap, amelyet az 1791-ben proklamált rövid életű májusi alkotmány életbe léptetése után néhány hónappal terjesztettek a fővárosban. A *Prospectus d'une Gazette de Varsovie politique et littéraire*, 1791–1793, két ellentétes egyéniségű szerkesztője a német származású Charles Glave és a francia Jean-Claude Méhée de la Touche voltak. Kényszerű megszűnése előtt a hetenként négyszer megjelenő, legfontosabb francia nyelvű hírlapnak tartott sajtóorgánum kétszázra tehető előfizetőnek járt. A végzetes történelmi dátumot jelző 1794. év rövid életű hírlapjai közül a J. Potocki egyik munkatársa, Jean Charles Pinabel de Verrière által szerkesztett *Gazette française de Varsovie* főleg az európai, franciaországi forradalmi eseményekről tudósított; a hetenként kétszer megjelenő lapból csak unicum példány maradt fenn. A rendszertelenül megjelent (chez P. Defour) *Journal historique de Varsovie* viszont a varsói fölkelésről tájékoztatta a külvilágot, a királyi udvarhoz kötődő F. Bacciarelli szerkesztésében. Hasonló funkciót töltött be, de hivatalos rendeltetéssel, a forradalmi kormány külügyminisztere, Ignacy Potocki javaslatára létrehozott, bizonyos Barollier által szerkesztett *Bulletin national hebdomadaire*, amely a cári hadak bevonulásával szűnt meg. Lengyelország harmadszori felosztásával egészen új helyzet állott elő a sajtó és cenzúra történetében is.

A kötet legértékesebb része — hazai és külföldi olvasóink egyaránt — az a nyolcvan egységből álló fotókópia-gyűjtemény, amely mind külső formai jegyek, mind belső tartalmi szempontból bepillantást enged a nehezen hozzáférhető forrásanyagba, a lengyelországi felvilágosodás francia nyelvű hírlapjaiba. Mivel összeállításuk a legújabb kutatások alapján történt, a kötet az eddigi legteljesebb bibliográfiai gyűjtést tükrözi. Számon tartja, de kételkedik az Estreicher bibliográfiai kézikönyvében forráshely nélkül regisztrált, *Gazette* (ou) *Journeaux de la campagne*, Varsovie 1756–1758(?) piarista szerkesztőknek tulajdoni-

tott hírlap létezésében, amelyből egyetlen példány sem mutatható föl. Elismeri viszont a szintén Estreicher által pontosan leírt *Courrier de Pologne*, Varsovie 1776–1777(?) negyedretű, Jean-Auguste Poser kiadásában hetenként kétszer megjelenő újság létezését, amelyből jelenleg példány nem ismeretes.

J. Łojek tömör bevezetőjében és precíz jegyzeteiben két kutatási szempontot hangsúlyoz. Egyrészt arról ír, hogy bár a francia nyelvű hírlapok nem játszottak elsőrendű szerepet a lengyelországi sajtó történetében, létezésük mégis fontos és jelentős tényező volt. Az európai érdekű francia sajtótörténeti összefoglalások mindaddig teljesen elhanyagolták őket. Másrészt a hazai kutatások nehézségeire utal, s a föltáró és értékelő munka folytatására ösztönöz. Könyve hozzájárulás a közép-európai felvilágosodásra kiterjedő sajtótörténeti áttekintés kimunkálásához, a sajtó művelődési, sajátos kulturális, társadalmi és politikai szerepnek történeti értékeléséhez.

HOPP LAJOS

Klagsbald, V.: Catalogue des manuscrits marocains de la collection Klagsbald. Paris, 1980. 156 l., XIII. t.

Egyre erősödő érdeklődés mutatkozik a marokkói zsidók történelme iránt. Haim Zafrani — főleg rabbinikus rezponzumok alapján — megrajzolta a marokkói zsidóság szociális, gazdasági és vallási életét a XV. század végétől a XX. század kezdetéig (*Études et recherches sur la vie intellectuelle juive au Maroc*. Paris, 1972.). Munkáját tovább folytatta (*Journal Asiatique*. 1974. 37–46.).

Az utóbbi tizenöt esztendőben gazdag kéziratok anyag került a párizsi Klagsbald-gyűjteménybe, amelyet David Klagsbald alapított.

Ennek a katalógusát adta ki a Centre National de la Recherche Scientifique. Ötvenhét kézitról van szó, köztük Biblia- és Talmud-kommentárok, döntvények, alapszabályok, rezponzumok, ketubbák (házassági szerződések), költemények, kabbalisztikus munkák, amulettek. A nyelv héber, arab, zsidó-arab és ladino.

Hadd hívjuk fel a figyelmet egy zsidó-arab elégiára a Hadrianus idején kivégzett tíz mártírról (33/33) s az ugyancsak zsidó-arab elbeszélésre Hannáról és hét fiáról (33/41). Az elsőt L. Finkelstein (*Essays and Studies in Memory of Linda R. Miller*. New York, 1938. 29–55.) és H. J. Zim-

mels kutatta (*Semitic Studies in Memory of Immanuel Löw*. Bp., 1947. 334–338.). Most Angliában és Németországban készül egy-egy doktori értekezés erről. A második tárgyról utoljára D. F. Winslow irt (*The Maccabean Martyrs: Early Christian Attitudes*. Judaism. XXIII. 1974. 78–86.).

Az 52. számú kézirat egy XVIII. századi Haggáda. A *sefoch* kezdetű részletnél illusztráció található. Megmagyarázzák a gyerekeknek, hogy olvasásánál legendás vendég lép majd a szobába. Az askenázi rítusban ennek Élijáhu próféta felel meg (112–113. l.). Ez a folkloristákat és művészettörténetészeket egyaránt érdekelteti.

A kitűnő indexeket R. Attal készítette el. Az előszót G. Vajda professzor írta.

SCHIEBER SÁNDOR

Mad'arská historiografia na Východnom Slovensku v rokoch 1901–1918. (Magyar történetírás Kelet-Szlovákiában 1901–1918 között). Košice, 1980. Štátna vedecká knižnica (Állami Tudományos Könyvtár) kiadása. I.: 266 l. + mell., II.: 528 l.

„Ez a kiadvány a ŠP-VIII-4-2/30, a Szocialista Szlovákia és történeti fejlődése című alapkutatás állami terve tematikus feladatának kutatási zárójelentése, amely a Kassai Állami Tudományos Könyvtár tervében szerepelt, s amelyet a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetével koordináltak.”

Ez a kissé nehézkesen megfogalmazott mondat a két kötetes kiadvány címlapjának belső oldalán található. A műnek tehát fokozott tudományos jelentősége van, mert egy fontos állami tervfeladat része, amelyet az idézetben említett Állami Tudományos Könyvtár a Szlovák Tudományos Akadémia illetékes intézetével koordinált. Az első pillantásra egy kívülről mind a két kötetet alaposan és gondosan összeállított munkának látja, bevezető tanulmányában Mária Mihóková, a munka összeállítója először az ideológiai és módszertani kérdéseket tisztázza, majd a szóban forgó folyóiratokat és hírlapokat elemzi, végül azt a kérdést veti föl: hogyan szerepel, milyen helyet foglal el Kelet-Szlovákia a magyar történetírásban?

Igen ám, de olvassuk csak el újra a mű címét. „Magyar historiografia Kelet-Szlovákiában 1901–1918 között.” (A kiemelés tőlem. Sz. L.) A mi esetünkben tehát ez a két kötet mind a szlovák, mind a magyar történetírás szerves része, illetőleg segédkönyve akar lenni. A történetírásnak viszont nem a tárgyi tévedés vagy éppen az

összefüggések fel nem ismerése a legnagyobb ördöge. A legnagyobb vétség, amit egy történész elkövethet, az *anakronizmus*. Kelet-Szlovákia 1901 és 1918 között? Kozma Andor: *Carthagói harangok* című költeménye jut az eszünkbe, ahol a professzor – a szabadságharc bukásának tragikumát akarva érzékeltetni – az ókorban ágyúval lövet az ellenségre. A valóság ábrázolásának, érzékeltetésének legnagyobb veszedelme, ha saját gondolkodásunkat, helyzetünket, viszonyainkat vetítjük vissza a múltba. Abban a történettudományi anyagban, amelyet ez a két kötet feldolgoz, Kelet-Szlovákiának nemcsak hogy a neve nem található meg, de mint politikai és történeti fogalom is teljesen ismeretlen. Olyasféle tehát ez a megjelölés, mintha – mondjuk – Konstantinápolyt a Bizánci Birodalom idején Isztambulnak neveznők, vagy a catalaunumi csatáról azt mondanók, hogy Attila csatája Châlons-sur-Marne mellett. Gyermekedd dolog volna ezt hosszabban elemezni egy tudományos folyóiratban, ha ezt a láthatóan nagy szorgalommal, érzékeltetően nagy gonddal összeállított bibliográfiát ez a címében található anakronizmus és mindaz, ami ennek az anakronizmusnak a következménye, nem tenné éppen tudományos szempontból teljesen használhatatlanná. Tudniillik mindjárt a címlapon azt olvassuk, hogy a „*másnyelvű* (a kiemelés tőlem, Sz. L.) újságok és folyóiratok” 1901–1918 közötti bibliográfiájáról van szó. Mihez képest *másnyelvűek* ezek az újságok és folyóiratok 1901–1918 között, tehát az államfordulat előtt? S miért a „kelet-szlovákiai” magyar történetírás bibliográfiája ez, amikor a német nyelvű közleményeket is regisztrálja? A német nyelven kiadott tudományos irodalom a magyar historiográfiához tartozik ebben az időszakban, az egyéb (szlovák, esetleg lengyel, rutén stb.) nyelven kiadott nem?!

Ha a precíz tudományosság alapján állva feltettük a nyelvek megkülönböztetésének ezt a logikátlanságát, akkor fel kell vetnünk annak a területnek a kérdését is, amelyről a szerző az adatait begyűjtötte. A régi Magyarország (Uhorsko) négy vármegyéről: Szepesről, Sárosról, Abaúj-Tornáról és Zemplénről szól. Igen ám, de a volt Abaúj-Tornának, Zemplénnek Kelet-Szlovákiához ma csak egy része tartozik. Ilyen körülmények között hogy lehet egészen pontosan megállapítani, mi kerülhet bele a gyűjtés anakronisztikusan megjelölt témakörébe és mi nem? A kérdést Zemplén vármegye esetében lehet „ad absurdum” vinni. A szerző a Dongó Gyárfás Géza által *Sátoraljaújhelyen* (tehát a mai Magyarország területén) szerkesztett, „Adalékok

Zemplén vármegye történetéhez” című folyóiratot kicédulázta, de ugyanannak a szerzőnek a Sátoraljaújhely történetéről szóló monográfiáját nem, mert ez már „egy másik ország” (az én kiemelésem a 8. oldalon található kifejezésből) történetéről szól. Vajon a tárgyalt időszakban Dongó Gyárfás Géza és a többiek már világosan tudták, hogy egyszer a Ronyva patak két partja két különböző állam határa lesz? S ha ebben az időszakban kiadják Zemplén vagy Abaúj-Torna vármegye nemes családjainak genealógiáját (és ez — kell-e ezt egy történetésznek hangsúlyozni? — főleg a régi korszakokkal kapcsolatban nemcsak társadalomtörténeti szempontból fontos!), akkor az ilyen és az ehhez hasonló cikkek, tanulmányok, kiadványok csak azoknak a családoknak a révén kerülnek bele a bibliográfiába, amelyek a Ronyván vagy éppen Tornyosnémetin túl éltek? S mi van akkor, ha — mondjuk — a család egyik ága Tóketerebesen vagy Szepsiben, a másik Sárospatakon vagy éppen Szikszón élt?

Ha a kiadó, s a szerző nem venné a kiadvány címét s az abból származó tudományos torzulást komolyan, akkor — bizony — csak megmosolyogni való volna mindaz, amit felvetettünk. A végtelenségig tudnók hangsúlyozni e nyakatekert történeti szemléletnek e kiadvány szempontjából is abszurd voltát. Az I. kötet 19. lapján az I. számú lábjegyzetben említett, Budapesten 1895–1898-ban megjelent „A magyar nemzet története” című munkának ezt a címét a szlovák szövegben a „... dejiny *Mad'arska*” kifejezéssel fordítják, holott egyébként — és szerintünk is helyesen — az 1918-ban bekövetkezett fordulat előtti államot ez a kötet is „Uhorskó”-nak mondja, s csak 1918 után van „Mad'arsko”. A 48. lapon a szerző így ír: „... na území dnešného Slovenska (vtedajšieho severného Uhorska)”. (A mai Szlovákia — az ekkori Észak-Magyarország területén.) A kötet címe szempontjából ez sem pontos. Hiszen Szlovákia középső és nyugati részét is Észak-Magyarországnak hívták. Sőt, a régi „Severné Uhorskó”-hoz (Észak-Magyarországhoz) tartozott Sátoraljaújhely, Sárospatak, Ózd, Miskolc, Salgótarján, Balassagyarmat is? mindez hol van „Kelet-Szlovákiától”? Pontosabb lehetne talán így: „Severovýchodné Uhorskó” (Északkelet-Magyarország). Akkor viszont be kellett volna venni legalább Ung, Ugocsa és Bereg vármegyéit, azok pedig ma a Szovjetunióhoz tartoznak.

A bevezető és az annotációk összes többi szempontja, elírása eltérpül az alapvető anakronizmusokhoz és történetietlen következményeihez képest. 1901 és 1918 között a történeti Magyarország (Uhorskó) sajná-

latos nacionalista (nemzetiségi) harcainak utolsó korszakában vagyunk. Itt nincs terünk arra, hogy részletesen elemezzük ezt a jelenséget. De azt — éppen a bibliográfia pontossága szempontjából — mindenképpen fel kell hoznunk, hogy az I. kötet előkészítő-magyarázó szövegében is, a felvett címszavak annotációjában is a magyar nemzeti törekvések minden esetben „nationalisták”, a szlovák nemzeti törekvések sohasem azok. Pedig egy bibliográfiában is szem előtt kell tartanunk azt az alapvető történeti igazságot, hogy egy nép nacionalizmusa soha sincs önmagában, főleg ott nem, ahol (mint azon a területen, amelyről szólunk) két, három vagy több nép szimbiozísának a tanúi vagyunk. A névelemzés éppen az ilyen területen teljesen értelmetlen. Egyetlen személy nemzeti öntudatát sem lehet családi nevének etimológiájával meghatározni. Az I. kötet 55. oldalán ez a mondat áll: „... mená slovanského znenia . . . , ktoré sú dokladom o osídlení župy v 13. storočí”. (Szláv hangzású nevek, amelyek adalékok a megye 13. századi benépesüléséhez). Tévedés ne essék: ezt a mondatot nem egy múlt századi romantikus történeti műből, még csak nem is František Sasinekől vettük, ez a mondat 1980-ban jelent meg! A Kassán született Henszlmann Imre német családnévvel a magyar reformnemzedék harcosa és neves művészettörténésze, Kašpar Fejérpataky pedig a szlovák műkedvelő színjátszás kezdeményezője körülbelül ugyanabban a korszakban. A szerző rendkívül nagy szorgalommal keresi — ha megtalálja — ‘ hogy a bibliográfiában szereplő magyar szerzőket azelőtt hogy hívták (I. 63.: „Hajnóci, eredeti nevén Zák”; I. 69.: „Kemény, eredeti nevén Koch”). Mire jó ez, mit bizonyít ez olyan területen, ahol hosszú évszázadokon át több nép élt együtt? Más nemzetek fiait ma az eredeti keresztnevükön szoktuk írni, tehát nem Jesenský János, hanem Janko Jesenský, nem Čapek Károly, hanem Karel Čapek. Az — gondolom — már csak viccnek számít, hogy Goethe János Farkas (Ján Vlk Goethe) Johann Wolfgang Goethe helyett. Ebben a bibliográfiában Kazinczy „František” lett (s csak zárójelben Ferenc), Kerekes György, a neves várostörténész pedig „Juraj” (I. 230, 231.). — Számos ilyen — a ma szemléletét a múltba helytelenül visszavetítő — apróságot hozhatnánk fel ellenvetésként. Abaúj-Torna vármegyét itt *Abovsko*-Turnianska župa-nak nevezik. Ez akkor volna helyes, ha eredetileg Aba-Torna vármegye lett volna. Számos más szlovák kiadványban — helyesen — *Aba-új-Turnianska župa*-nak nevezik.

Vég nélkül sorolhatnám a kiadvány történetietlenségeit, bizonyos — ma sajnála-

tosan még meglevő — elítéletek visszavetítését a múltba. Kassa nemcsak századunk elejének kétségtelenül magyar illuzionista szemlélete következtében (Thaly Kálmán!) lett „Rákóczi városa”. II. Rákóczi Ferencnek elég hosszú ideig ebben a városban volt a székhelye. A Fő (a mai Lenin) utcán abban a házban lakott, ahol ma a magyar Lósy-Schmidt Ede által alapított Műszaki Múzeum van. Itt búcsúzott el tőle a szlovák Daniel Krman, amikor XII. Károly svéd királyhoz vezető útjára elindult. Bocskainak, Bethlen Gábornak, Thököly Imrének és II. Rákóczi Ferencnek a harcát ez a bibliográfia mindössze „rendi felkelések”-nek nevezi. Ismét csak anakronizmus lenne a XVI—XVII. században, a XVIII. század elején „demokratikus” forradalmakról beszélni. II. Rákóczi Ferencnek főleg diplomáciai balsikerei, a külföldi segítség hiánya miatt elbukott *szabadságharca* viszont semmiképpen sem nevezhető mindössze „rendi felkelés”-nek, főleg azzal a hátsó gondolattal nem, mintha benne a „magyar” főurak harcoltak volna nemcsak Bécs, hanem a „nemzetiségi” alsóbb rétegek ellen. Erre Rákóczinak 1703. május 12-én Brezán várából, Lemberg (a mai Lviv) mellől küldött manifestuma is erőteljes „nem”-et mond, arról nem is beszélve, hogy a tarpai jobbágy Esze Tamás, no meg Pap Mihály, Vak Bottyán voltak leg-hűségesebb emberei. — A bibliográfia összeállítója részletesen, talán túlzott rész-

letességgel is tárgyalja Szekfű Gyula: *A száműzött Rákóczi* c. munkájának visszhangját, s úgy állítja be, mintha e vitában a reakciós nemzeti ábrándkergetés ütközött volna össze a „józanabb hanggal”. A nagyon változatos életpályát megjárt Szekfű (élete végén hazánk moszkvai követe, majd nagykövete volt) említett munkájában a Habsburgok „szerecsenyosdatására” vállalkozott az illuzionista ellenzékieskedőkkel szemben. Ezt és azt a körülményt, hogy a vidéki sajtóban az annak idején nagy port felvert vitának csak a lecsapódása található, a bibliográfia annotációiban föltétlenül hangsúlyozni kellett volna. Aminthogy hangsúlyozni kellett volna azt is, hogy éppen ebben a korszakban indult meg a harc a kulturális élet decentralizációjáért Budapest nyomasztó fölényével szemben. Így nem látjuk eléggé világosan, milyen szempont szerint válogatta ki a bibliográfia összeállítója a Szepest, Sároست, Abaúj-Tornát, Zemplént érintő budapesti kiadványokat, s melyekről feledkezett meg.

Mária Mihóková gazdag anyagot hozott össze művében (a II. kötetben 3928 című található). Tudományos használhatóságáról viszont csak akkor lehetne szó, ha revízió alá venné anakronisztikus, történetietlen, dilettáns szempontjait, s e szempontok sutba dobásával hozzáfogna anyagának megrostálásához, illetőleg kiegészítéséhez.

SZIKLAY LÁSZLÓ

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Sándor István

A kézirat nyomdába érkezett: 1981. VII. 30. — Terjedelem: 9,8 (A/5) ív

82.9924 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Szabó Flóris</i> : A karthauziak olvasmányai — pannonhalmi dokumentumok alapján	263
<i>Bellér Judit</i> : A kormánypárti sajtó támogatásának formái a századfordulón	276
<i>Turczel Lajos</i> : A csehszlovákiai magyar sajtó fejlődése 1919 és 1945 között	299

K Ö Z L E M É N Y E K

<i>Gömöri, György</i> : Egy strassburgi humanista magyar kapcsolatai a 16. században	317
<i>Czigány, Magda</i> : Szegei Kis István Tabulae analiticae c. műve első kiadásának előtörténetéhez	321
<i>Jankovics József</i> : Szilágyi György (Sylvanus) angliai klasszika-filológus tevékenysége	322
<i>Pintér Márta Zsuzsanna</i> : A Szigeti Veszedelem bibliográfiájához	326
<i>Sugár István</i> : Az egri jezsuita könyvtár 1774-ben, a rend feloszlatakor	328
<i>Tasi József</i> : József Attila Előörs-korszaka	332
<i>Viczián János</i> : Adatbank — kamatok nélkül? (Gulyás Pál Magyar írók élete és munkái c. művének kézírata az MTA Könyvtárában)	337

FIGYELŐ

<i>V. Kovács Sándor</i> : Karsai Géza (1905—1981)	346
<i>Buzinkay Géza</i> : Művelődés a 18. századi Magyarországon. (Kosáry Domokos könyve)	346
<i>Kókay György</i> : Vita a sajtótörténeti kézikönyv első kötetről	350
<i>Havasi Zoltán</i> : Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái	352

BIBLIOGRÁFIA

<i>Heltai János</i> : A magyar könyv- és sajtótörténeti szakirodalom 1980-ban	353
---	-----

S Z E M L E

Holl Béla: Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a 17. században. Bp. 1980. (<i>Vásárhelyi Judit</i>)	361
Benedek Elek irodalmi levelezése 1921—1929. I. Bukarest, 1979. (<i>Fülöp Géza</i>)	362
A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája. 1977. Szerk. Németh S. Katalin. Bp. 1980. (<i>V. Kovács Sándor</i>)	364
A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1974—1976. Szerk. Gajtkó Éva. (<i>Szabó Sándor</i>)	365
Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. Szegeden, 1980. (<i>Sebesi Judit</i>)	366
Móra László: Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története (1883—1949). Bp. 1980. (<i>Havasi Zoltán</i>)	368
A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei IV. Bp. 1981. (<i>Tarján Mária</i>)	369
Lojek, Jerzy: Les journaux polonais de expression française au siècle des Lumières. Wrocław-Warszawa, 1980. (<i>Hopp Lajos</i>)	370
Klagsbald, V.: Catalogue des manuscrits marocains de la collection Klagsbald. Paris, 1980. (<i>Scheiber Sándor</i>)	371
Ma'darska historiografija na Vychodnom Slovensku v rokoch 1901—1918. Košice, 1980. (<i>Sziklay László</i>)	372

Ára: 25 Ft

Előfizetés egy évre: 100 Ft

INDEX: 25 543
ISSN 0025-0171

SOMMAIRE

<i>Szabó, Flóris</i> : Les lectures des chartreux — d'après des documents de Pannonhalma	263
<i>Bellér, Judit</i> : Les formes de la subvention de la presse gouvernementale au tournant du siècle	276
<i>Turczel, Lajos</i> : L'évolution de la presse hongroise de Tchécoslovaquie entre 1919 et 1945	299

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Gömöri, György</i> : Les relations hongroises d'un humaniste de Strasbourg au XVI ^e siècle	317
<i>Czigány, Magda</i> : L'ouvrage intitulé <i>Tabulae analiticae</i> d'István Szegedi Kis — la préhistoire de sa première édition	321
<i>Jankovics, József</i> : L'activité d'un philologue classique d'Angleterre, György Szilágyi (Sylvanus)	322
<i>Pintér, Márta Zsuzsanna</i> : A la bibliographie du Désastre de Sziget de Miklós Zrínyi	326
<i>Sugár, István</i> : La bibliothèque des jésuites à Eger en 1774, à l'époque de la dissolution de l'ordre	328
<i>Tasi, József</i> : La période d'avant-garde d'Attila József	332
<i>Viczián, János</i> : Une banque de données — sans intérêts ? (Le manuscrit de l'oeuvre de Pál Gulyás, intitulée <i>La vie et les oeuvres des écrivains hongrois, à la Bibliothèque de l'Académie</i>)	337

CHRONIQUE

<i>V. Kovács, Sándor</i> : Géza Karsai (1906—1981)	346
<i>Buzinkay, Géza</i> : La civilisation en Hongrie au XVIII ^e siècle	346
<i>Kókay, György</i> : La discussion sur le manuel d'histoire de la presse	350
<i>Havasi, Zoltán</i> : Magyar írók élete és munkái	352

BIBLIOGRAPHIE

<i>Heltai, János</i> : La littérature spéciale hongroise de l'histoire du livre et de la presse en 1980	353
---	-----

REVUE

Holl, Béla: Ferenczffy Lőrinc. Un éditeur hongrois au XVII ^e siècle. Bp. 1980. (<i>Vásárhelyi, Judit</i>)	361
La correspondance littéraire d'Elek Benedek 1921—1929. Vol. I. 1921—1925. Bucarest, 1979. (<i>Fülöp, Géza</i>)	362
La bibliographie de la littérature et de la science littéraire hongroise 1977. Réd. par Katalin Németh S. Bp. 1980. (<i>V. Kovács, Sándor</i>)	364
La bibliographie des bibliographies hongroises 1974—1976. Bp. 1979. (<i>Szabó, Sándor</i>)	365
Documents choisis de l'histoire du mouvement ouvrier au comitat Csongrád. Szeged, 1980. (<i>Sebesi, Judit</i>)	366
Móra László: Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története (<i>Havasi Zoltán</i>)	368
Les Annales de la Bibliothèque Centrale de l'Université Polytechnique de Budapest. Vol. IV. — Bp. 1981. (<i>Tarján, Mária</i>)	369
Łojek, Jerzy: Les journaux polonais d'expression française au siècle des Lumières. Wrocław-Warszawa, 1980. (<i>Hopp, Lajos</i>)	370
Klagsbald, V.: Catalogue des manuscrits marocains de la collection Klagsbald. Paris, 1980. (<i>Scheiber, Sándor</i>)	371
Mad'arska historiografija na Východnom Slovensku v rokoch 1901—1918. Košice, 1980. (<i>Sziklay, László</i>)	372